Intercultural Features of the Representation of the Concept of “Old Age” in the Language Picture of the Modern World*

Кроскультурні особливості репрезентації концепту “Старість” у мовній картині сучасного світу**

Natalya Tokareva¹

Dr. Sc. in Psychology,
Professor

Наталя Токарева¹

доктор психологічних наук,
професор

E-mail: tokareva152681@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1428-3729>
Researcher ID: G-8396-2019

Anzhelika Kolly-Shamne²

Dr. Sc. in Psychology,
Professor

Анжеліка Коллі-Шамне²

доктор психологічних наук,
професор

E-mail: shamne@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1541-6079>
Researcher ID: S-5684-2019

* This study is done within the framework of the research work of the Kryvyi Rih State Pedagogical University (Registration number 0120U101116; Theoretical aspects of development of linguistic, communicative and sociocultural competences at secondary and higher educational establishments).

** Дослідження виконане в рамках науково-дослідної роботи Криворізького державного педагогічного університету (номер державної реєстрації 0120U101116; Теоретичні аспекти розвитку лінгвістичної, комунікативної та соціокультурної компетентностей у закладах середньої та вищої освіти)

Natalya Makarenko¹

Ph.D. in Psychology,
Associate Professor

Наталія Макаренко¹

кандидат психологічних наук,
доцент

E-mail: nmakarenko6337@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3481-1277>

Researcher ID: D-6612-2019

¹ *Kyryvi Rih State Pedagogical
University (Ukraine)*

✉ 54, Gagarin, Str., Kryvyi Rih,
Dnepropetrovsk Reg.,
Ukraine, 50027

¹ *Криворізький державний
педагогічний університет (Україна)*

✉ пр. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг,
Дніпропетровська обл.,
Україна, 50027

² *Hrygorii Skovoroda University
in Pereiaslav (Ukraine)*

✉ 30, Sukhomlynskyi, Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

² *Університет Григорія Сковороди
в Переяславі (Україна)*

✉ вул. Сухомилинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received March, 01, 2020

Revised manuscript accepted March, 10, 2021

ABSTRACT

Introduction. The article presents the results of intercultural analysis of the problem of cognitive-semantic modelling of the subjective image of old age in the modern sociocultural space. The work was carried out within the framework of the author's research project aimed at identifying trends in the conceptualization of age periods of the genesis of being in the linguistic consciousness of respondents of different age and sociocultural groups.

The purpose of this article was to identify the cross-cultural features of the speech-mental objectification of the concept "Old age" in the linguistic picture of the modern information world. The subject of this research gains special relevance in the context of the demographic aging of humanity.

Research Methods. The psycholinguistic content of the research determined the use of the method of conceptual analysis of vocabulary definitions to obtain an initial list of integrated meanings of the basic level of the concept "Old age". The directed associative experiment, content analysis and semantic-interpretive analysis of the data enabled to outline the associative field of the lexeme-stimulus indicating the absolute frequency of each associate in the plane of cross-cultural dimension. The sample was represented by respondents of different ages (from 17 to 93 years old) living in countries with different levels of socio-cultural and economic protection of aging (in Ukraine, USA, Switzerland).

Results. Based on the results of the study of 1845 associative responses-reactions and text fragments of respondents, the units of quantification of the semantic field of the concept under study were identified: the core (physiological segment of meanings) and the peripheral part (socio-cultural and psychological segments of meanings). It was proved that the socio-cultural continuum of designating the phenomenology of old age in the intercultural dimension of the linguistic picture of the world simulates a special semantic zone of the linguistic consciousness of an individual.

Conclusions. It has been statistically confirmed that the main transformations of the subjective image of old age in the semantic space of a linguistic personality occur in the segment of sociocultural markers, which, in general, determines the variable strategies of personality aging.

The obtained results significantly supplement the materials presented by the scientific community on cross-cultural trends in the conceptualization of indicators of human aging in modern society.

Key words: linguistic picture of the world, linguistic personality, concept, semantic-cognitive model, semantic field, old age, aging.

Вступ

Фронтальна глобалізація й полівекторність сучасного інформаційного суспільства епохи постмодернізму суттєво позначаються на специфіці моделювання суб'єктами життєтворення картини світу як вихідного глобального образу, покладеного в основу світогляду людини. В умовах нелінійності, мультимодальності, відносної хаотичності сучасного світоустрою вже є трюїзмом констатація необхідності інтегративного підходу щодо дослідження багатовимірних і багатокomпонентних об'єктів пізнавального інтересу наукової спільноти, і зокрема – мовної свідомості, змістовність якої має тлумачитися у проблемному полі, що є, поза сумнівом, спільним для психолінгвістики, етнопсихолінгвістики, лінгвокультурології та онтолінгвістики (Красных & Бубнова, 2015; Тарасов, 2004; Токарева, 2016 та ін.). Базовою категорією означеного системно-інтегративного підходу слід розглядати мовну особистість, яка є “носієм мовної свідомості і суб'єктом мовленнєвої діяльності – діяльності, яка із необхідністю потребує використання мови й опору на мову” (Красных & Бубнова, 2015: 169) із урахуванням, на нашу думку, основних факторів (у тому числі й культурно-маркованих феноменів

психолінгвістичної та лінгвокогнітивної природи: образ світу, культуральні смисли, культурна пам'ять тощо), котрі позначаються на її становленні й комунікативній поведінці.

Аналіз наукової літератури (Воркачев, 2014; Карасик, 2004; Красных & Бубнова, 2015; Радзієвська, 2010; Тарасов, 2004; Токарева, 2016 та ін.) дозволяє стверджувати, що мовна особистість соціалізується у нормативно-правовому, соціокультурному полі певної спільноти, інтеріоризуючи психологію, культуру й лінгвокультуру даної соціальної групи за допомогою мови й мовлення; слід усвідомлювати, що мовна особистість є *“об’єктом (творінням) мови, культури, лінгвокультури, комунікації”* (Красных & Бубнова, 2015: 170). Кроскультурні маркери світорозуміння мовної особистості відбиваються у мовній свідомості й комунікативній поведінці членів певного соціуму (Блинова, 2009: 5). Свідомість протягом генези буття модифікує мовну картину світу; відображені у ній “кванти” значення (Радзієвська, 2010: 8) складаються у цілісну єдність, яка утворює концептуальний простір ментального континууму людини і дозволяє усвідомлювати ресурс інтерпретаційних схем сценаріїв життєтворення.

Виміри мовної картини світу особистості, особливості семантичного розвитку її окремих компонентів (концептів) активно досліджуються науковцями у проблемному полі лінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології (Воркачев, 2014; Карасик, 2004; Радзієвська, 2010 та ін.). Разом з тим, кроскультурні аспекти дослідження структурних векторів мовної свідомості суб’єктів життєтворення у психолінгвістиці залишаються маловивченими.

Уваги науковців потребує, зокрема, вивчення континууму інтерпретації концепту “Старість” у різних лінгвокультурних спільнотах. Значимість дослідження зумовлена, передусім, визнанням глобального демографічного тренду сучасності – трансформації вікової структури населення, пов’язаної із швидким старінням людства. Враховуючи незворотність демографічного старіння в умовах звуженого відтворення населення й збільшення тривалості життя людини (Bai, 2014; Senay, 2015), одним з основних інструментів подолання його наслідків визнається ефективна реалізація ресурсного потенціалу представників старшого покоління (див.: Барсуков & Калачикова, 2020: 35; Смульсон, 2016; Noubicier & Charpentier, 2013; Oris, 2020). І **актуальним** у даному контексті є не лише питання визначення потенціалу подолання

наслідків демографічного старіння у суспільствах різного типу, але й напрацювання культурологічно, психологічно й психолінгвістично маркованих критеріїв розуміння феноменології старості (Барсуков & Калачикова, 2020; Гурова, 2018; Розин, 2017; Худякова, 2019; Юревич, 2018; Bai, 2014; Oris, 2020 та ін.) у сучасному несталому суспільстві.

Вік “старості” інтерпретується науковою спільнотою передусім як складний багатовимірний концепт, сприймання якого з високою долею імовірності носить суб’єктивний (на рівні окремих територій, етнічних та вікових спільнот, особистостей) і культурно детермінований характер. У вимірах когнітивістики, лінгвокультурології, психолінгвістики дослідники (Розин, 2017; Федорюк, 2018) зосереджуються на трактуванні концепту як елемента національно зорієнтованої концептосфери, основної одиниці ментальності, світоспоглядання у категоріях і формах рідної мови; поняття “концепт” розглядається як базова одиниця культури, її концентратор (Кубрякова, 1996: 97). Відповідно, дослідження полімодального концепту “Старість” й переосмислення семантичних індикаторів сприймання феноменології старіння у вимірах кроскультурного співставлення мовленнєвих репрезентацій дозволить усвідомити специфіку моделювання конструктивних тенденцій безперервного прижиттєвого (life-span) розвитку (і саморуху) особистості із властивими йому змінами ментальної моделі світу й *“внутрішньою динамікою набутого і втраченого”* (Смұльсон, 2016: 22) в умовах мінливого сьогодення.

Метою даної розвідки ми вважали виявлення кроскультурних особливостей репрезентації концепту “Старість” у мовній картині сучасного інформаційного світу.

Логічна схема дослідницької програми вивчення уявлень про старість ґрунтувалася на твердженні про можливість аналізу ментальних конструктів свідомості шляхом звернення до мовленнєвих концептів, що відображують систему внутрішнього психічного світу людини.

Методи і методики дослідження

Дискусійний характер проблемного поля репрезентації концепту “Старість” у мовній картині суб’єктів життєтворення у

сучасному інформаційному просторі обумовив конвергенцію двох векторів дослідження:

- (1) уточнення особливостей лінгвалізації концепту “Старість” у мовній картині сучасного світу;
- (2) дослідження психолінгвістичних особливостей концептуалізації суб’єктивного образу старості респондентами, котрі проживають у країнах із різним рівнем соціокультурної та економічної захищеності старіння (в Україні, США, Швейцарії).

Вирішення проблеми першого напрямку забезпечив *метод концептуального аналізу словникових дефініцій* тлумачних, етимологічних, фразеологічних словників та енциклопедій із подальшим узагальненням отриманих даних (Стернин & Рудакова, 2011: 19–21) задля отримання вихідного переліку інтегрованих значень базового рівня (семантичної константи) концепту “Старість”. Емпіричне дослідження здійснювалося із залученням *скерованого асоціативного експерименту* (Миронова, 2016), за результатами якого були виконані *контент-аналіз* та *семантична інтерпретація даних*, що дозволили окреслити асоціативне поле лексеми-стимула із зазначенням абсолютної частотності кожного асоціату (Рудакова & Стернин, 2016: 195–198) у площині кроскультурного вимірювання.

При узагальненні та аналізі емпіричних матеріалів була використана комп’ютерна статистична програма IBM SPSS Statistics 19 (“Statistical Package for the Social Science” – статистичний пакет для соціальних наук). Змінні були перевірені на нормативність розподілу ознаки. Задля статистичного підтвердження значимості отриманих даних був задіяний метод рангових кореляцій Спірмена (Rs).

Застосування системно-інтегративного підходу до аналізу вимірів концептуалізації суб’єктивного образу старості у логіко-семантичному просторі мовної особистості дозволило експлікувати і реконструювати семантичне поле репрезентації уявлень про феноменологію старіння у площині кроскультурної парадигматики.

Вибірка

Вибіркова сукупність була представлена 375 респондентами різного віку (від 17 до 93 років), що проживають на територіях України (152 особи), США (115 осіб) та Швейцарії (108 осіб).

Матеріалом дослідження стали 1845 відповідей респондентів і текстових фрагментів, що формувалися згідно із логіко-сисловою схемою “Старість – це...” та її модифікаціями. Емпіричні дані були отримані шляхом індивідуального опитування респондентів (78% звітів) та за допомогою Google-форми (22% відповідей).

Дотримання етичних стандартів

У всіх запрошених учасників дослідження була отримана інформована згода на збір даних.

Дослідження не отримало фінансової підтримки.

У аторів немає потенційного конфлікту інтересів.

Результати та дискусії

Аналіз наукової літератури дозволяє нам трактувати поняття “концепт” як ментальне утворення, що поєднує пов’язані з певним явищем поняття, уявлення, знання, асоціації, переживання й інтегрує їх навколо інваріантного поняттєво структурованого ядра, варіативно комбінуючи соціокультурно обумовлені та індивідуальні змінні периферії.

Як наголошує представниця німецької школи когнітивної лінгвістики М. Шварц (Schwarz, 1996), концепти є одиницями когнітивних структур, що зберігаються у складних ментальних схемах:

“Концепти – одиниці організації ментального світу людини, основною функцією яких є зберігання інформації про навколишній світ” (Schwarz, 1996: 87).

Функціонально концепти сприяють проясненню одиниць ментальних і психологічних ресурсів свідомості людини, структурують інформаційні структури, що відображують знання й досвід людини (Кубрякова, 1996: 90). Послуговуючись широко представленими у філології та психолінгвістиці науковими наробками (Воркачев, 2014; Гурова, 2018; Карасик, 2004; Радзівська, 2010; Токарева, 2016; Федорюк, 2018; Schwarz, 1996 та ін.) й авторським досвідом дослідження концептів як мінімальної

одиниці ментального досвіду, вважаємо доречним окреслення таких інваріантних ознак концепту: дискурсивна детермінованість і вмотивованість; експлікованість лексико-семантичними одиницями мовлення; польова (тематична) організація; нечіткість семантичних меж інваріантного та варіативного поля значень; культурна й соціальна маркованість; співвідношення універсального й індивідуального компонентів.

Концепт “Старість” кваліфіковано нами як абстрактне, актуальне, багаторівневе, парне (антонімічна пара – молодість), універсальне, стійке лексико-семантичне утворення, структура якого представлена ядерними (найбільш частотними і стилістично нейтральними) та периферійними (стилістично забарвленими, із додатковою конотацією або із додатковим смисловим навантаженням) компонентами. Як лінгвокультурне явище концепт “Старість” є полімодальним ментальним конструктом, що інтегрує *понятійні, асоціативно-образні та ціннісні* (аксіологічні) ознаки й відображує національно-культурний зміст даного концепту; складність досліджуваного концепту зумовлює можливість варіативного аналізу й семантичної інтерпретації даної лексеми.

Виявлення понятійних ознак концепту “Старість” зумовлює застосування аналізу словникових дефініцій ключових лексем, що їх репрезентують; це дозволяє означити ядерну частину досліджуваного концепту, його найбільш релевантні ознаки.

Аналіз понятійної складової лексико-семантичної структури концепту “Старість” (як результату процесу старіння) дозволяє констатувати, що дана лексема являє собою суфіксальний дериват від прикметника “старий”. Етимологічні словники української мови розглядають передусім особову дефініцію “старий” (від праслов’янського **starъ-jъ*), котра тлумачиться як така, що пов’язана із індоєвропейським “старий; давній”; споріднена з литовським *st ras* “товстий, об’ємистий”, давньоісландським *st rr* “великий, сильний, поважний, мужній”, давньоіндійським *sthiráh* “міцний, сильний”; індоєвропейське **stā-ro-*, похідне від **stā-* “стати, стояти” (Мельничук, 2006: 398; Рудницький, 1982: 1028).

У площині лексико-семантичної структури концепту “Старість” у тлумачних словниках та енциклопедіях акцент зроблено на позначенні трьох базових маркерів старіння:

(1) старість асоціюється із заключним етапом життєвого циклу, руйнацією (ослабленням) організму, відмиранням базових потреб; (2) означається згортання соціальної активності старої людини, її нездатність виконувати певні функції; (3) наголошується на емоційно-експресивних (переважно негативних) характеристиках старості, що відзначається синкретичною семантикою і охоплює не лише зовнішні ознаки старої людини, але й внутрішні, передусім – послаблення її розумової діяльності:

Старість – “період життя, який настає після зрілості і характеризується поступовим послабленням діяльності організму; похилий вік кого-небудь; протилежне – молодість” (Білодід, 1978: 657).

Старість – англ. Old age/ Senility; нім. Alten; фр. Vieillesse; чеськ. Stáří – період вікового розвитку організму, заключний етап онтогенезу, що характеризується незворотними суттєвими змінами в обміні речовин, структурі і функціонуванні організму (Осипов, 1998: 341).

Old age (also called senescence) in human beings, the final stage of the normal life span [Старість (також – старіння) – остання стадія життя людини] (Encyclopaedia Britannica).

Vieillesse (Vieillissement) – fait de devenir vieux, ensemble des phénomènes qui marquent l'évolution d'un organisme vivant vers la mort: Le vieillissement de la peau [Факт старіння, усі явища, які відзначають еволюцію живого організму до смерті: старіння шкіри]. *Affaiblissement naturel des facultés physiques et psychiques dû à l'âge* [Природне ослаблення фізичних і розумових здібностей через вік] (Larousse; Billé, 2017).

Дослідження асоціативно-образної складової ментального конструкту “Старість” виявило специфіку метафоризації даного концепту: асоціативна парадигматика старості розкривається передусім шляхом протиставлення суттєвих ознак старості й молодості, зокрема – мудрості й немічності, фізичної слабкості старості та активності, фізичної сили й недосвідченості молодості:

“Старість іде і хвороби веде” (Зубков, 1984: 210).

“Що вільно молодому, не вільно старому” (Зубков, 1984: 207).

“Шукай правди у старих, а сили у молодих” (Зубков, 1984: 210).

"The devil knows many things because he is old" ["Диявол багато знає, тому що він старий"] (Гладка, 2016: 22).

"The older the fiddle, the sweeter the tune" ["Чим старіша скрипка, тим солодша мелодія"]. *"Praise the ripe field, not the green corn"* ["Хвала зрілому полю, а не зеленій кукурудзі"] (Гладка, 2016: 23).

"Si jeunesse savait, si vieillesse pouvait" ["Якби молодість знала, якби старість могла"] (Proverbe de Henri Estienne, 1594).

Важливими для концептуалізації аксіологічних компонентів значення поняття "Старість" є амбівалентно-оцінювальні уявлення про стару людину як носія життєвого досвіду, котра, зокрема, виконує важливу роль у забезпеченні культурних, пізнавальних, правових та інших відносин у сім'ї та роді (Білодід, 1978: 657):

"Слухай старих людей, то й чужого розуму наберешся, й свого не загубиш" (Зубков, 1984: 209).

"An old ox plows a straighter furrow" ["Старий бик випахує пряму борозду"]. *"An old dog barks not in vain"* ["Стара собака не дарма лає"] (Гладка, 2016: 23);

"C'est dans les vieux pots qu'on fait les bonnes soupes" ["Старий горщик робить супи смачними"] (Proverbe de Henri Estienne, 1594).

У цілому, як засвідчують результати концептуального аналізу словникових дефініцій українською, англійською та французькою мовами, старість інваріантно мислиться як період життя, коли знижується фізична й соціальна активність людини, звужується діапазон її рольової поведінки, змінюються загальні поведінкові сценарії. Феноменологія старості має суперечливу конотацію: досліджуваний концепт асоціюється із мудрістю, досвідченістю (позитивна конотація) й водночас – із браком життєвих сил та немічністю людини, із соціальним відстороненням (негативно марковані конотації). У контексті означеного нам видається доцільним виокремлення *фізіологічних, соціокультурних та психологічних* маркерів означення семантичного диференціалу поняття "Старість".

Фізіологічний континуум аналізу старості акцентує увагу на складних біологічних процесах старіння; геронтогенез відображує інволюційні вектори старіння як життєдіяльності у нових умовах взаємодії організму із середовищем, нормативність якої визначається адаптаційними й компенсаторними механізмами. У вимірах

клінічного дискурсу дослідники (наприклад: Новоселов & Конев, 2019) пов’язують старість із “синдромом старечої астенії” (включеним до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10) як R54) або “гериатричним синдромом”, що характеризуються переважно функціонально обмеженими станами життєдіяльності людини похилого віку й поліморбідністю (чисельністю захворювань). Разом з тим, аналізуючи закономірності старіння організму людини, В.М. Новоселов та Ю.В. Конев наголошують на різноманітності стану здоров’я людей похилого віку як прикметній особливості ХХІ століття (Новоселов & Конев, 2019: 69–70). Умови життя, характер активності людини, стиль життя обумовлюють стратегію старіння й дозволяють людині продовжувати жити у змінених умовах відносно комфортно (Барсуков & Калачикова, 2020; Новоселов & Конев, 2019; Розин, 2017; Худякова, 2019; Юревич, 2018; Bai, 2014; Oris, 2020; Noubicier & Charpentier, 2013 та ін.). Проте В.М. Новоселов та Ю.В. Конев (2019) зазначають, що на територіях пострадянського простору люди похилого віку менш життєздатні порівняно із європейцями того ж віку:

“...ми значно відстаємо від більшості країн Європи за очікуваною тривалістю життя...”, а також “у “людей третього віку” у нашій популяції більш високий рівень ускладнення чисельних захворювань (поліморбідність), ніж у країнах Європи” (Новоселов & Конев, 2019: 69).

А отже, конструктивність стратегій старіння особистості, ставлення до старості у суспільстві залежить не стільки від традиційно сформованих стереотипів, скільки від рівня соціально-економічного розвитку конкретного соціуму та морального здоров’я суспільства, що несе відповідальність за комфортність життя й соціокультурну, психічну захищеність суб’єктів інволюційного розвитку, залежить від сприймання людьми похилого віку актуальної життєвої ситуації (Блинова, 2009; Розин, 2017; Noubicier & Charpentier, 2013; Senay, 2015). У суспільствах із розвиненою соціальною структурою люди похилого віку “символізують безперервність культурної трансмісії, стабільність традицій і цінностей” (Блинова, 2009: 9). Ми поділяємо думку І.С. Блинової, яка підкреслювала, що:

“старість є важливим психолого-соціокультурним феноменом у сучасному суспільстві, котрий має високу номінативну цільність у мові, що дозволяє розглядати її як лінгвокультурний концепт” (Блинова, 2009: 3).

Тому, попри співпадіння понятійних (базових) ознак у вимірах концептуального аналізу словникових дефініцій позначення концепту “Старість”, нормативними вважаємо відмінності у периферійній частині семантичних (асоціативно-образних та аксіологічних) маркерів досліджуваного концепту, що прослідковуються в асоціативних реакціях представників різних культур. Ключові питання опитувальника, приклади отриманих відповідей-асоціатив респондентів, статистичні дані емпіричного дослідження представлені в міжнародному відкритому репозиторії Mendeley Data (Токарева, 2021). Кроскультурна специфіка репрезентації концепту “Старість” у мовних картинах респондентів, котрі проживають на територіях України, США та Швейцарії (Табл. 1), обумовлена відмінностями у системі цінностей українського, американського та швейцарського соціумів, а також *“рівнем соціального забезпечення старості як непродуктивного та, відповідно, одного із незахищених етапів людського життя”* (Блинова, 2009: 3):

“Старість – це свобода від уставів суспільства”.

“Biological aging is an irreversible, not positive process. People begin to look and perform worse, which is not usually noticed for themselves. Memory impairment, external signs of aging. Fatigue builds up quickly.

Respect and authority of the opinion is always given to a more experienced older person comparing to a younger one” [“Біологічне старіння – незворотний, а не позитивний процес. Людина починає виглядати і діяти гірше, що зазвичай не помічається нею самою. Порушується пам’ять, проявляються зовнішні ознаки старіння. Втома швидко зростає. Повага і авторитет думки завжди віддається більш досвідченій літній людині порівняно з молодістю”].

“Vieillesse – une meilleure étape de la vie, aussi importante et belle que la jeunesse” [“Старість – кращий етап у житті, так само важливий і гарний, як і молодість”].

“Vieillesse – une étape, avoir du temps pour soi et pour les autres” [“Старість – етап, є час для себе і для інших”].

Контент-аналіз отриманих за результатами спрямованого асоціативного експерименту даних дозволив означити одиниці квантифікації семантичного поля концепту “Старість” і виділити базові конструкти (маркери ознаки) уявлень респондентів про феноменологію старіння. Узагальнені результати вимірювання кількісних показників абсолютної частоти (absolute frequency) використання полімодальних маркерів смислотворення при моделюванні суб’єктивного образу старості у порівнюваних групах вибіркової сукупності наведені у таблиці (Табл. 1).

Аналіз кількісних показників абсолютної частоти (abs_freq) використання маркерів форматування концепту “Старість” респондентами засвідчив домінування у досліджуваному семантичному вимірі асоціативних семем, що конкретизуються у вимірах фізіологічних параметрів старіння.

Подальше ранжирування частотності використання асоціативних схем смислотворення (були враховані перші три рангові позиції) дозволило констатувати, що найбільш представленим серед респондентів-українців є такі індикатори старості як погіршення здоров’я (abs_freq 0.50), функціональні обмеження організму (abs_freq 0.39), а також фінансові обмеження, соціальна незахищеність та суб’єктивні переживання ознак старіння, самотності, власної непотрібності (abs_freq 0.43).

“Старість – це бідність і краплина депресії...”

*“Старість – це період, коли усі системи організму в’януть...
Сінгулярність пробиває свій останній етюд...”*

*“Старість – це усвідомлення усіма фібрами душі, як кожний
фрагмент вашого Я, вашого життя, вашого тіла потроху
зраджують вас. Momento more, людино...”*

Не значимими українці вважають зниження інтелектуальних функцій (abs_freq 0.12), особистісну інтровертованість (рефлексування, втрата інтересу до реальності, занурення у спогади про минуле) та можливість актуалізації суб’єктивних ресурсів людини – самореалізація, саморозвиток, хобі, мандрівки (abs_freq 0.14), що детерміновано недостатністю економічної і соціальної захищеності людей похилого віку у країні періоду глобального реформування.

Таблиця 1

Частотність використання маркерів концепту “Старість” в групових ієрархіях респондентів (кроскультурний аспект)

№	Базові конструкти аналізу концепту “Старість”	Предиктори аналізу	Країни, на території яких проживають респонденти		
			Україна (N=152)	США (N=115)	Швейцарія (N=108)
			Частотність (absolute frequency) використання асоціата		
Фізіологічні (клінічні) маркери					
1.	Фізіологічні зміни зовнішності		0.18	0.29	0.19
2.	Стареча астения (зниження енергії, активності)		0.28	0.42	0.01
3.	Погіршення здоров’я (поліморбідність, загострення хвороб)		0.50	0.52	0.25
4.	Функціональні обмеження		0.39	0.69	0.32
Соціокультурні маркери					
5.	Фінансові обмеження, соціальна незахищеність		0.43	0.17	0.03
6.	Згортання діапазону соц. ролей, відсторонення		0.31	0.0	0.32
7.	Змінення векторів соціальних зв’язків (орієнтованість на сім’ю, згортання трудових відносин)		0.27	0.20	0.08
8.	Актуалізація резервних можливостей (хобі, мандрівки), варіативність життєвих стратегій		0.12	0.27	0.36
Психологічні маркери					
9.	Значний життєвий досвід, можливість його творчого переосмислення та використання, мудрість		0.17	0.25	0.38
10.	Інтровертованість, зосередження на внутрішньому світі		0.14	0.17	0.33
11.	Суб’єктивні переживання руйнації організму, власної непотрібності, самотності, танатофобія		0.43	0.17	0.36
12.	Зниження інтелектуальних функцій		0.12	0.20	0.09

Громадяни США (країни із домінуванням раціональних стратегій життєтворення) при моделюванні ментальних вимірів уявлення про старість акцентують увагу на функціональних обмеженнях організму (abs_freq 0.69), погіршенні здоров'я (abs_freq 0.52) та на проявах старечої астєнії (abs_freq 0.42); уважність до фізіологічних (клінічних) маркерів представників американської культури може бути пов'язана із цінністю соматичних аспектів життя, прагненням подовжити повноцінне життя.

“From slight to very significant loss of physical ability. Wear and tear of the body as a system”.

“There is nothing wrong with being a one of an old age. Depending on the personal attitude to the process of course”.

Ігнорують респонденти даної соціокультурної групи маркер згортання діапазону соціальних ролей (abs_freq 0), що не є актуальним для людей похилого віку у США, стабільному, добре інституціалізованому суспільстві, де соціальна активність людини виявляється впродовж життя; малозначимими для американців є маркери фінансового обмеження, соціальної незахищеності й рефлексування, занурення у власні спогади, суб’єктивних переживань самотності, непотрібності (abs_freq 0.17).

Найбільш частотними у полі асоціативного смислотворення концепту “Старість” респондентів, котрі проживають у економічно й соціально розвиненій Швейцарії, є поважне ставлення до людей похилого віку: усвідомлення значимості життєвого досвіду й мудрості старої людини, можливостей їх плідного використання (abs_freq 0.38), визнання права людей похилого віку на активне часопроведення, реалізацію особистісних резервів (abs_freq 0.36).

“Plus on vieillit, plus on comprend et on trouve” [“Чим старшими ми стаємо, тим більше ми розуміємо і знаходимо”].

“Pouvoir enfin profiter de la vie” [“Нарешті є можливість насолоджуватися життям”].

Хоча також при моделюванні концепту “Старість” враховуються маркери суб’єктивних переживань людей похилого віку (abs_freq 0.36) й обмеження функціональних можливостей (abs_freq 0.32).

“Vieillesse – perte de la liberté” [“Старість – це втрата свободи”].

“Vieillesse – long période de deterioration mentale et physique qui se termine par la mort” [“Старість – тривалий період розумової і фізичної руйнації, що закінчується смертю”].

Не актуальними для мешканців Швейцарії є фактори старечої астенії, зниження активності людей похилого віку (abs_freq 0.01), фінансової і соціальної незахищеності старіння (abs_freq 0.03), а також фактори згортання трудових відносин та зниження інтелектуальних функцій людини під час старіння (abs_freq 0.08–

0.09), що свідчить про реалізацію передусім моделі продуктивного старіння в умовах стабільного існування.

З метою статистичного підтвердження значимості отриманих даних нами був використаний метод рангових кореляцій Спірмена (R_s), що дозволив уточнити напрям і силу кореляційних зв'язків між ієрархіями ознак концепту “Старість” у площині кроскультурних відмінностей (Табл. 2).

Таблиця 2

Матриця інтеркореляцій групових ієрархій у профілях концепту “Старість” респондентів

Кроскультурні предиктори аналізу (групи респондентів)	Україна (N=152)	США (N=115)	Швейцарія (N=108)
Фізіологічні (клінічні) маркери			
Україна	x		
США	0.747**	x	
Швейцарія	0.489	0.603*	x
Соціокультурні маркери			
Україна	x		
США	- 0.484	x	
Швейцарія	- 0.753**	- 0.141	x
Психологічні маркери			
Україна	x		
США	- 0.393	x	
Швейцарія	0.461	0.078	x

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Примітка: Використано критичні значення коефіцієнта кореляції

Аналіз статистичних даних матриці інтеркореляцій підтверджує визначені нами тенденції кроскультурних відмінностей в уявленнях концептуального змісту лексеми “Старість”: значимі кореляційні зв'язки ознак досліджуваного концепту прослідковуються на рівні фізіологічних (клінічних) маркерів ($R_s = 0.747$ (при $p < 0.01$) і $R_s = 0.603$ (при $p < 0.05$)), що підтверджує інваріантність (константність, ядерність) даного семантичного конструкту у визначенні феноменології старості культуральними групами різних країн.

Прикметною на рівні аналізу периферійних сегментів системи уявлень респондентів про старість є відмінність у

представленні соціокультурних маркерів: значимий зворотний кореляційний зв'язок ($R_s = -0.753$ (при $p < 0.01$)) виявлено між маркерами старості в уявленнях респондентів України та Швейцарії; для респондентів з України максимально значимим є фактор “Фінансові обмеження, бідність, соціальна незахищеність”, а мінімальна значимість зафіксована щодо ознаки “Актуалізація резервних можливостей (хобі, мандрівки), варіативність життєвих стратегій”, тоді як для респондентів із Швейцарії ці ознаки мають полярно протилежні значення. Схожі тенденції прослідковуються у площині соціокультурних маркерів концепту “Старість” також у відповідях респондентів з України та США, хоча у даному випадку кореляційний зв'язок є недостатньо значимим ($R_s = -0.484$ (при $p < 0.01$)). Тож можна стверджувати, що соціокультурний континуум позначення феноменології старості у кроскультурному вимірі мовної картини світу моделює особливу семантичну зону у семантичному просторі становлення мовної свідомості особистості. Результати дослідження дозволяють констатувати, що вагомим фактором моделювання образу старості й реалізації активної, творчої або пасивно-депресивної стратегії старіння є загальнодержавна політика соціокультурного та психологічного супроводу людей похилого віку у соціумі. Стандарти старіння у соціокультурному просторі формують стереотипні уявлення про семантичну сутність концепту “Старість”, що інтеріоризуються носіями культури й відображаються у мовній картині сучасного світу.

Психологічні маркери у кроскультурних системах уявлень респондентів про старість значимих відмінностей не мають; суб'єктивні переживання руйнації організму, самотності, певного екзистенційного вакууму властиві людям різного культурного про шарку цивілізації.

Висновки

Міждисциплінарний підхід до вимірів форматування смислів і смислових акцентів у мовній картині світу людини із застосуванням психолінгвістичних схем інтерпретації лексико-семантичних уявлень є необхідним ресурсом вивчення концептосфери вікового розвитку особистості, і зокрема – старості, що набуває особливої актуальності в умовах демографічного старіння людства.

Осмилення проблеми концептуалізації суб'єктивного образу старості у семантичному просторі мовної особистості за результатами кроскультурного дослідження (було залучено респондентів, котрі проживають у країнах із різним рівнем соціокультурної та економічної захищеності старіння – в Україні, США, Швейцарії) дозволяє констатувати соціокультурну обумовленість ментального континууму людини й окреслити критерії розуміння феноменології старості у несталому соціальному середовищі.

Метод концептуального аналізу словникових дефініцій українською, англійською та французькою мовами зафіксував ядерний (інваріантний) сегмент лексико-семантичного поля концепту “Старість” у мовній свідомості респондентів: старість передусім мислиться як період завершення життєвого циклу, що супроводжується погіршенням здоров'я, зниженням фізичної активності людини, звуженням діапазону її можливих реакцій.

Узагальнені результати контент-аналізу та вимірювання кількісних показників абсолютної частоти (*absolute frequency*) використання полімодальних маркерів смислотворення при моделюванні суб'єктивного образу старості у порівнюваних групах вибіркової сукупності зумовили виокремлення периферійних сегментів концепту “Старість”. Ближню периферію досліджуваного концепту утворюють тематичні групи соціокультурної репрезентації ознак старіння (соціально-економічна незахищеність, згортання діапазону соц. ролей, змінення векторів соціальних зв'язків, згортання трудових відносин). Віддалена периферія концепту “Старість” окреслена психологічним фрагментом значень: значний життєвий досвід, можливість його творчого переосмилення та використання, мудрість, зосередження на внутрішньому світі, суб'єктивні переживання руйнації організму, власної непотрібності, самотності, танатофобія.

Доведеною вважаємо також суперечливу конотацію інтерпретації змістової сутності старості: досліджуваний концепт асоціюється із мудрістю, досвідченістю (позитивна конотація) й водночас – із браком життєвих сил та немічністю людини, із соціальним відстороненням (негативно марковані конотації).

Результати емпіричного дослідження із застосуванням лексико-інтерпретаційного методу підтвердили, що соціокультурний континуум позначення феноменології старості у кроскультурному

вимірі мовної картини світу моделює особливу семантичну зону мовної свідомості особистості. Характерною на рівні аналізу периферійних сегментів системи уявлень респондентів про старість є відмінність у представленні соціокультурних маркерів: значимий зворотний кореляційний зв'язок ($R_s = -0.753$ (при $p < 0.01$)) виявлено між маркерами “Фінансові обмеження, бідність, соціальна незахищеність” (що є максимально значимим фактором в уявленнях респондентів України) та “Актуалізація резервних можливостей (хобі, мандрівки), варіативність життєвих стратегій” (що є мінімально значимим фактором для респондентів-українців), тоді як для респондентів із Швейцарії та США ці ознаки мають полярно протилежні значення.

Отримані дані дозволяють констатувати, що вагомим фактором моделювання образу старості у мовній картині сучасного світу є предиктори соціально-економічної захищеності людей похилого віку у соціокультурному просторі. Маркери даного семантично-інтерпретаційного поля є найбільш значимими конструктами в репрезентації концепту “Старість”; за результатами кроскультурного аналізу маркери даного типу якісно відрізняються у носіїв мовної свідомості, що належать до культур із різною феноменологією старіння.

Представлені у даному дослідженні матеріали є частиною дослідницького проекту, що має за мету означення тенденцій концептуалізації вікових періодів генези буття у мовній свідомості респондентів різних вікових та соціокультурних груп. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у вивченні особливостей презентації семантичних конструктів дитинства та “образу власних змін” у мовній картині сучасного світу.

Література

- Барсуков, В.Н., & Калачикова, О.Н. (2020). Эволюция демографического и социального конструирования возраста “старости”. *Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз*, 13(1), 34–55. <https://doi.org/10.15838/esc.2020.1.67.2>
- Білодід, І.К. (Ред.). (1978). *Словник української мови*. (Т. 1–11). (Т. 9). Київ: Наукова думка.
- Блинова, И.С. (2009). Концепт “Старость” в русской и немецкой лингвокультурах. *Автореф дисс. канд. филол. наук*. Волгоград.

- Воркачев, С.Г. (2014). Лингвокультурная концептология и ее терминосистема (продолжение дискуссии). *Политическая лингвистика*, 3(49), 12–20.
- Гладка, І.О. (2016). “Вікова” картина світу у пареміології англійської мови. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*, 14, 21–25.
- Гурова, О.М. (2018). Лексико-семантичне поле “вік людини” в українській мові. *Дис. канд. філол. наук*. Харків.
- Зубков, С.Д. (Ред.). (1984). *Українські прислів'я та приказки*. Київ: “Дніпро”.
- Красных, В.В., & Бубнова, И.А. (2015). Некоторые базовые понятия и основные категории психолингвострологии. *Вопросы психолингвистики*, 3, 168–174.
- Карасик, В.И. (2004). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. (Монография). Москва: Гнозис.
- Кубрякова, Е.С. (Ред.). (1996). *Краткий словарь когнитивных терминов*. Москва: Филол. факультет МГУ им. М.В. Ломоносова.
- Мельничук, О.С. (Ред.). (2006). *Етимологічний словник української мови* (Т. 1–7). (Т. 5). Київ: Наук. думка.
- Миронова, Н.И. (2016). Семантический анализ ассоциативного поля. *Вопросы психолингвистики*, 2(28), 192–201.
- Новоселов, В.М. & Конев, Ю.В. (2019). О старости. *Клиническая геронтология*, 25(1–2), 69–72. <https://doi.org/10.26347/1607-2499201901-02069-072>
- Осипов, В. (Ред.). (1998). *Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках*. Москва: Инфра М – Норма.
- Радзівська, Т.В. (2010). *Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту: Текст – соціум – культура – мовна особистість*. (Монографія). Київ: ДП “Інформ.-аналіт. агенство”.
- Розин, В.М. (2017). Старость как психологический и культурный феномен. *Журнал Высшей школы экономики. Психология*, 14(2), 320–337. <https://doi.org/10.17323/1813-8918-2017-2-320-337>
- Рудакова, А.В., & Стернин, И.А. (2016). Психолингвистический эксперимент и описание семантики слова. *Вопросы психолингвистики*, 1(27), 194–208.
- Рудницький, Я. (Уклад.). (1982). *Етимологічний словник української мови* (Т. 1–2). (Т. 2). Ottawa: Ukrainain Mohylo-Mazepian Academy of Sciences.
- Смутьсон, М.Л. (2016). Саморозвиток і самопроєктування особистості в старості. Н.В. Чепелева, & Я.Ф. Андреева (Ред.), *Психологія саморозвитку особистості* [Електронний документ], (с. 19–34). Чернівці – Київ. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/704781/4/maket73.pdf>
- Стернин, И.А. & Рудакова, А.В. (2011). *Психолингвистическое значение слова и его описание. Теоретические проблемы*. (Монография). Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing.
- Тарасов, Е.Ф. (2004). Языковое сознание. *Вопросы психолингвистики*, 2, 34–47.
- Токарева, Н. (2016). Гносеологический аспект коммуникативного моделирования личностных конструктов в формате методологического синтеза. *Scientific Papers of the Witelon State University of Applied Sciences in Legnica*, 20(3), 93–103.
- Токарева, Наталя (2021), “INTERCULTURAL FEATURES OF THE REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF “OLD AGE” IN THE LANGUAGE PICTURE OF THE MODERN WORLD”, Mendeley Data, V1, doi: 10.17632/4nwfzvp5z.1

- Федорюк, Л.В. (2018). Концепт Смерть в українській когнітивно-мовній картині світу: структура, статика і динаміка. *Дис. канд. філол. наук*. Вінниця.
- Худякова, Е.С. (2019). *Нарратив и идентичность: от детства до старости*. (Монография). Пермь: Перм. гос. нац. исслед. ун-т.
- Юревич, А.В. (2018). Психологические аспекты старения. *Вопросы психологии*, 1, 39–48.
- Bai, X. (2014). Images of ageing in society: A literature review. *Journal of Population Ageing*, 7(3), 231–253. <https://doi.org/10.1007/s12062-014-9103-x>
- Billé, M., Gallopin, Ch., Jean, A., Martz D., & Polard, J. (Éds.). (2017). *Dictionnaire impertinent de la vieillesse*. Toulouse, France: ERES. <https://doi.org/10.3917/eres.bille.2017.01.0009>
- Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/science/old-age>
- Larousse*. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/vieillessement/81927>
- Noubicier, A.F., & Charpentier, M. (2013). Vieillesse réussie: Perception des femmes âgées immigrantes de l'Afrique noire à Montréal. *Santé mentale au Québec*, 38(2), 277–295. <https://doi.org/10.7202/1024000ar>
- Oris, M. (2020). Vieillesse démographique et bien-être des aînés: Progrès et inégalités. *Bulletin de l'Académie suisse des sciences humaines et sociales*, 2, 32–35. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3979059>
- Proverbe d'Henri Estienne* (1594). Les prémices, 4. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k70514g.image>
- Senay, V. (2015). Les pertes liées au vieillissement. In *Mémoire présenté comme exigence partielle de la maîtrise en travail social*. (Chapitre IV, pp. 46–55). Montréal (Québec, Canada): Université du Québec à Montréal, Maîtrise en travail social.
- Schwarz, M. (1996). *Einführung in die kognitive Linguistik*. Tübingen und Basel: A. Francke Verlag.

References

- Barsukov, V.N., & Kalachikova, O.N. (2020). Evolyutsiya demograficheskogo i sotsialnogo konstruirovaniya vozrasta “starosti” [Evolution of demographic and social construction of the age “old age”]. *Ekonomicheskie i sotsialnye peremenyi: faktyi, tendentsii, prognoz – Economic and social change: facts, trends, prognosis*, 13(1), 34–55 [in Russian]. <https://doi.org/10.15838/esc.2020.1.67.2>
- Billé, M., Gallopin, Ch., Jean, A., Martz D., & Polard, J. (Éds.). (2017). *Dictionnaire impertinent de la vieillesse*. Toulouse, France: ERES. <https://doi.org/10.3917/eres.bille.2017.01.0009>
- Bilodid, I.K. (Red.). (1978). *Slovnyk ukraïnskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vols. 1–11). (T.9). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Blinova, I.S. (2009). Kontsept “Starost” v russkoy i nemetskoy lingvokulturah [The concept of “Old age” in Russian and German linguocultures]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Volgograd [in Russian].
- Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/science/old-age>
- Fedoryuk, L.V. (2018). Kontsept Smert v ukrayinskiy kognitivno-movniy kartini svitu: struktura, statika i dinamika [The concept of Death in the Ukrainian cognitive-linguistic picture of the world: structure, statics and dynamics]. *Candidate's thesis*. Vinnitsya [in Ukrainian].

- Gladka, I.O. (2016). "Vikova" kartyna svitu u paremiolohiyi anhliyskoyi movy ["Age" picture of the world in the paremiology of the English language]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova – Scientific journal of NPU named after M.P. Drahomanova*, 14, 21–25 [in Ukrainian].
- Gurova, O.M. (2018). Leksiko-semantichne pole "vik lyudini" v ukrainskiy movi [Lexical and semantic field "Human age" in the Ukrainian language]. *Candidate's thesis*. Harkiv [in Ukrainian].
- Hudyakova, E.S. (2019). *Narrativ i identichnost: ot detstva do starosti* [Narrative and identity: From childhood to old age]. Perm: Perm. gos. nats. issled. un-t [in Russian].
- Karasik, V.I. (2004). *Yazykovoy krug: lichnost, kontseptyi, diskurs* [Language circle: Personality, concepts, discourse]. Moscow: Gnozis [in Russian].
- Krasnyih, V.V., & Bubnova, I.A. (2015). Nekotoryie bazovyye ponyatiya i osnovnyie kategorii psiholingvokulturologii [Some basic concepts and main categories of psycholinguoculturology]. *Voprosyi psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 3, 168–174 [in Russian].
- Kubryakova, E.S. (Ed.). (1996). *Kratkiy slovar kognitivnykh terminov* [A concise dictionary of cognitive terms]. Moscow: Filol. fakultet MGU im. M.V. Lomonosova [in Russian].
- Larousse.URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/vieillessement/81927>
- Melnichuk, O.S. (Ed.). (2006). *Etimologichniy slovník ukrayinskoyi movi* [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. (Vols. 1–7). (Vol. 5). Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
- Mironova, N.I. (2016). Semanticheskii analiz assotsiativnogo polya [Semantic analysis of the associative field]. *Voprosyi psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 2(28), 192–201 [in Russian].
- Noubicier, A.F., & Charpentier, M. (2013). Vieillessement réussi: Perception des femmes âgées immigrantes de l'Afrique noire à Montréal. *Santé mentale au Québec*, 38(2), 277–295. <https://doi.org/10.7202/1024000ar>
- Novoselov, V.M., & Konev, Yu.V. (2019). O starosti [About old age]. *Klinicheskaya gerontologiya – Clinical gerontology*, 25(1–2), 69–72. <https://doi.org/10.26347/1607-2499201901-02069-072> [in Russian]
- Oris, M. (2020). Vieillessement démographique et bien-être des aînés: Progrès et inégalités. *Bulletin de l'Académie suisse des sciences humaines et sociales*, 2, 32–35. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3979059>
- Osipov, V. (Ed.). (1998). *Sotsiologicheskii entsiklopedicheskii slovar. Na russkom, angliyskom, nemetskom, frantsuzskom i cheshskom yazykakh* [Sociological encyclopedic dictionary. In Russian, English, German, French and Czech]. Moscow: Infra M – Norma [in Russian].
- Proverbe d'Henri Estienne (1594). *Les prémices*, 4. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k70514g.image>
- Radzijevska, T.V. (2010). *Narysy z konceptualnogo analizu ta lingvistyky tekstu: Tekst – socium – kultura – movna osobystist* [Essays on Conceptual Analysis and Linguistics of the Text: Text – Society – Culture – Linguistic Personality]. Kyiv: DP "Inform.-analit. agenstvo" [in Ukrainian].
- Rozin, V.M. (2017). Starost kak psihologicheskii i kulturnyy fenomen [Old age as a psychological and cultural phenomenon]. *Zhurnal Vysshey shkoly ekonomiki. Psihologiya – Journal of the Higher School of Economics*, 14(2), 320–337 [in Russian]. <https://doi.org/10.17323/1813-8918-2017-2-320-337>

- Rudakova, A.V., & Sternin, I.A. (2016). Psiholingvističeskij eksperiment i opisanie semantiki slova [Psycholinguistic experiment and description of word semantics]. *Voprosy psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 1(27), 194–208 [in Russian].
- Rudnitskiy, Ya. (Ed.). (1982). *Etimologichnyi slovník ukraýinskoyi movi [Etymological dictionary of the Ukrainian language]*. (Vols. 1–2), (Vol. 2). Ottawa: Ukrainain Mohylo-Mazepian Academy of Sciences [in Russian].
- Schwarz, M. (1996). *Einführung in die kognitive Linguistik*. Tübingen und Basel: A. Francke Verlag.
- Senay, V. (2015). Les pertes liées au vieillissement. In *Mémoire présenté comme exigence partielle de la maîtrise en travail social*. (Chapitre IV, pp. 46–55). Montréal (Québec, Canada): Université du Québec à Montréal, Maîtriseen travail social.
- Smulson, M.L. (2016). Samorozvitok i samoproektuvannya osobistosti v starosti [Self-development and self-design of personality in old age]. In N.V. Chepeleva, & Ya.F. Andreeva (Eds.), *Psihologiya samorozvitku osobistosti – The psychology of personal development* [Electronic document], (pp. 19–34). Chernivtsi – Kyiv. <https://lib.iitta.gov.ua/704781/4/maket73.pdf> [in Ukrainian].
- Sternin, I.A., & Rudakova, A.V. (2011). *Psiholingvističeskoe znachenie slova i ego opisanie. Teoreticheskie problemy [Psycholinguistic meaning of the word and its description. Theoretical problems]*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing [in Russian].
- Tarasov, E.F. (2004). Yazykovoe soznanie [Linguistic consciousness]. *Voprosy psiholingvistiki – Journal of Psycholinguistics*, 2, 34–47 [in Russian].
- Tokareva, N. (2016). Gnoseologicheskij aspekt kommunikativnogo modelirovaniya lichnostnykh konstruktov v formate metodologicheskogo sinteza. [The epistemological aspect of communicative modeling of personal constructs in the format of methodological synthesis]. *Scientific Papers of the Witelon State University of Applied Sciences in Legnica*, 20(3). 93–103 [in Russian].
- Tokareva, Natalya (2021), “INTERCULTURAL FEATURES OF THE REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF “OLD AGE” IN THE LANGUAGE PICTURE OF THE MODERN WORLD”, Mendeley Data, V1, doi: 10.17632/4nwfvvp5z.1
- Vorkachev, S.G. (2014). Lingvokulturnaya konceptologiya i ee terminosistema (prodolzhenie diskussii) [Linguocultural conceptology and its terminology (continued discussion)]. *Politicheskaja lingvistika – Political linguistics*, 3(49), 12–20 [in Russian].
- Yurevich, A.V. (2018). Psihologicheskie aspekty stareniya [Psychological aspects of aging]. *Voprosy psichologii – Philological issues*, 1, 39–48 [in Russian].
- Zubkov, S.D. (Ed.). (1984). *Ukrayinski prislivya ta prikazki [Ukrainian proverbs and sayings]*. Kyiv: “Dnipro” [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Вступ. Стаття презентує результати кроскультурного аналізу проблеми когнітивно-семантичного моделювання суб'єктивного образу старості в сучасному соціокультурному просторі. Робота була виконана в рамках авторського дослідницького проекту, спрямованого на визначення тенденцій

концептуалізації вікових періодів генези буття в мовній свідомості респондентів різних вікових та соціокультурних груп.

Мета статті передбачала виявлення кросскультурних особливостей мовленнєво-розумової об'єктивації концепту "Старість" в мовній картині сучасного інформаційного світу. Предмет дослідження набуває особливої актуальності в умовах демографічного старіння людства.

Методи дослідження. Психолінгвістичний контент дослідження зумовив використання методу концептуального аналізу словникових дефініцій для отримання вихідного переліку інтегрованих значень базового рівня концепту "Старість". Спрямований асоціативний експеримент, контент-аналіз і семантико-інтерпретаційний аналіз даних дозволили окреслити асоціативне поле лексеми-стимулу із зазначенням абсолютної частотності кожного асоціата в площині кросскультурного вимірювання. Вибірка була представлена різновіковими респондентами (від 17 до 93 років), котрі проживають у країнах із різним рівнем соціокультурної та економічної захищеності старіння (в Україні, США, Швейцарії).

Результати. За результатами вивчення 1845 асоціативних відповідей-реакцій і текстових фрагментів респондентів були виділені одиниці квантифікації семантичного поля досліджуваного концепту: ядро фізіологічний сегмент значень і периферійна частина (соціокультурний та психологічний сегменти значень). Доведено, що соціокультурний континуум позначення феноменології старості в міжкультурному вимірі мовної картини світу моделює особливу семантичну зону мовної свідомості особистості.

Висновки. Статистично підтверджено, що основні трансформації суб'єктивного образу старості в семантичному просторі мовної особистості відбуваються в сегменті соціокультурних маркерів, який в цілому обумовлює варіативні стратегії старіння особистості. Отримані результати суттєво доповнюють представлені науковим співтовариством матеріали щодо кросскультурних тенденцій концептуалізації індикаторів старіння людини в сучасному суспільстві.

Ключові слова: мовна картина світу, мовна особистість, концепт, семантико-когнітивна модель, семантичне поле, старість, старіння.

Токарева Наталья, Колли-Шамне Анжелика & Макаренко Наталья.
Кросскультурные особенности репрезентации концепта "Старость" в языковой картине современного мира

АННОТАЦИЯ

Вступление. Статья представляет результаты межкультурного анализа проблемы когнитивно-семантического моделирования субъективного образа старости в современном социокультурном пространстве. Работа была выполнена в рамках авторского исследовательского проекта, направленного на определение тенденций концептуализации возрастных периодов

генезиса бытия в языковом сознании респондентов различных возрастных и социокультурных групп.

Цель статьи предполагала выявление кросскультурных особенностей речемыслительной объективации концепта “Старость” в языковой картине современного информационного мира. Предмет исследования приобретает особую актуальность в условиях демографического старения человечества.

Методы исследования. Психолингвистический контент исследования обусловил использование метода концептуального анализа словарных дефиниций для получения исходного перечня интегрированных значений базового уровня концепта “Старость”. Направленный ассоциативный эксперимент, контент-анализ и семантико-интерпретационный анализ данных позволили очертить ассоциативное поле лексемы-стимула с указанием абсолютной частотности каждого ассоциата в плоскости кросскультурного измерения. Выборка была представлена разновозрастными респондентами (от 17 до 93 лет), проживающими в странах с различным уровнем социокультурной и экономической защищенности старения (в Украине, США, Швейцарии).

Результаты. По результатам изучения 1845 ассоциативных ответов-реакций и текстовых фрагментов респондентов были выделены единицы квантификации семантического поля исследуемого концепта: ядро (физиологический сегмент значений) и периферийная часть (социокультурный и психологический сегменты значений). Доказано, что социокультурный континуум обозначения феноменологии старости в межкультурном измерении языковой картины мира моделирует особую семантическую зону языкового сознания личности.

Выводы. Статистически подтверждено, что основные трансформации субъективного образа старости в семантическом пространстве языковой личности происходят в сегменте социокультурных маркеров, который в целом обуславливает вариативные стратегии старения личности.

Полученные результаты существенно дополняют представленные научным сообществом материалы о кросскультурных тенденциях концептуализации индикаторов старения человека в современном обществе.

Ключевые слова: языковая картина мира, языковая личность, концепт, семантико-когнитивная модель, семантическое поле, старость, старение.